

גדול כבוד הבריות

הרב יעקב אידלס

אוכלוסיית היעד: כיתות ט'–י"ב | מספר המשתתפים המומלץ: 15–25 | זמן: שני שיעורים
ציוד נדרש: דפי מקורות, מחשב, מקרן, מסך ורמקולים.

רציונל

"כבוד הבריות" הוא ערך יסודי, ובמצבים שבהם מתעורר חשש שקיום מצווה עלול לפגוע בכבודו של אדם – "כבוד הבריות" משמש שיקול במשא ומתן ההלכתי ועשוי להשפיע על הכרעת ההלכה. מתוך עיון במשקל שההלכה מייחסת לערך זה, אפשר ללמוד על חשיבותו, ומתוכה להבין עד כמה חשוב להקפיד ולשמור עליו בחיי יום-יום, הן בהקשר הכללי של יחס האדם לעצמו והתנהגותו כלפי סובביו, הן בהקשר ספציפי יותר – ביחסים שבין בני זוג.

מטרות

1. הכרת היבטים שונים של ערך "כבוד הבריות";
2. בירור ערכי לגבי מקומו של ערך "כבוד הבריות" בחיינו;
3. יישום הערך "כבוד הבריות" בחיי יום-יום.

מהלך ההפעלה

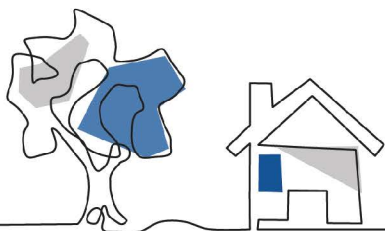
שלב ראשון – שמש אסוציאציות

נבקש מהמשתתפים להעלות ביטויים הכוללים את המילה "כבוד". על הלוח נשרטט מעגל, וסביבו, בשמש אסוציאציות, נכתוב את התשובות. בלמידה מרחוק כדאי להיעזר ב"ענן מילים" של היישומון מנטימטר (Mentimeter). יש לשים לב שהמילה "כבוד" (או מילה אחרת מאותה 'משפחת מילים') יכולה להופיע בצירוף המבטא מושג שלילי, כגון "רדיפת כבוד" (או בהקשר שלילי: "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם"), וגם בצירופים המבטאים מושג חיובי, כגון "כיבוד אב ואם", "כבוד האדם" ("יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך").

לאחר עיסוק קצר בכל אחד מהביטויים שהובאו נתרכז במושג "כבוד הבריות". במסגרת העיסוק במושג נברר יחד מה המושג אומר לנו והיכן אנו פוגשים בו בחיי יום-יום.

שלב שני

נעיין יחד במקורות ובשאלות הנלוות אליהם (מקורות נוספים מובאים בנספח).

מקור מס' 1 – תלמוד בבלי, ברכות יט ע"ב

אמר רב יהודה אמר רב: המוצא כלאים בבגדו, פושטן אפי' בשוק. מ"ט (משלי כא, ל) אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' – כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.

[הסבר:

אדם המוצא לפתע שיש בבגדו כלאים – שעטנו – חייב לפשוט את הבגד אפילו כאשר הוא נמצא בשוק.]

מתיבי: קברו את המת וחזרו, ולפניהם ב' דרכים: אחת טהורה ואחת טמאה. בא בטהורה – באין עמו בטהורה. בא בטמאה – באין עמו בטמאה, משום כבודו. אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'! תרגמה רבי אבא – בבית הפרס דרבנן, דאמר רב יהודה אמר שמואל: מנפח אדם בית הפרס והולך, ואמר רב יהודה בר אשי משמיה דרב: בית הפרס שנידש טהור.

[הסבר:

ראינו את דברי רב יהודה שלפיהם למרות הפגיעה בכבוד והבושה שייגרמו בשל הסרת הבגד בשוק, בכל זאת, אם התברר שהבגד עשוי שעטנו, חייבים להסירו. הגמרא מקשה על דבריו מתוך מקור תנאי שבו כתוב שאם לאחר קבורת מת האבל הולך בדרך שיש בה טומאה – הכהנים רשאים ללוות אותו, משום כבודו, וזאת למרות האיסור החל עליהם להיטמא למתים. היתר זה לכאורה מנוגד לעיקרון "אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'" – שעליו נשען רבי יהודה בעניין השעטנו. ומתרחק רבי אבא את הסתירה ומסביר כי במקרה של לוויית המת מדובר בטומאה מדרבנן, ואילו האיסור ללוות בגד העשוי שעטנו הוא איסור מהתורה. כבודו של האבל הזקוק ללווי גובר על איסור הטומאה מדרבנן.]

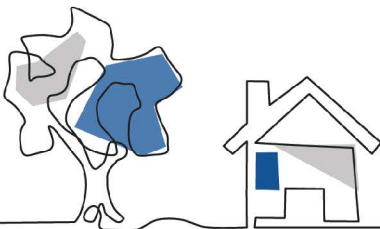
תא שמע: גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה. ואמאי? לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'! תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא: בלאו (דברים יז, יא) דלא תסור. אחיכו עליה – לאו דלא תסור, דאורייתא היא! אמר רב כהנא גברא רבה אמר מילתא לא תחיו עליה – כל מיילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור ומשום כבודו שרו רבנן.

[הסבר:

הגמרא מביאה יסוד הלכתי האומר שכבוד הבריות דוחה מצוות לא תעשה שבתורה. והרי ראינו שאת איסור לבישת שעטנו, שהוא מצוות לא תעשה – אין כבוד הבריות דוחה! ומסביר רב בר שבא שאותה מצוות "לא תעשה" שכבוד הבריות דוחה היא המצווה "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", אבל מצוות "לא תעשה" אחרות אינן נדחות מפני כבוד הבריות. כשהביעו תמיהה על דבריו (הרי הציווי "לא תסור" גם הוא מן התורה, ולכאורה אין בינו לאיסורים אחרים שום הבדל?!), הסביר רב כהנא שיש הבדל: יש איסורים שהתורה מציינת אותם במפורש, והם אכן דוחים את כבוד הבריות; ואולם "לא תסור" איננו אוסר פעולה מסוימת מפורשת. האיסור לעבור על דברי חכמים הוא איסור המקנה לחכמים כוח וסמכות לפסוק הלכה, ואת ההלכה שהם קובעים – דוחים מפני כבוד הבריות (ולכן איסור תורה זה הוא היחיד שנדחה מפני כבוד הבריות.)

שאלות לעיון ולהעמקה

- ← איזו פגיעה ב"כבוד הבריות" יש במקרים שהובאו בגמרא בברכות?
- ← נסו לקבוע על פי הגמרא בברכות, אילו מצוות (מאיזה סוג) אינן נדחות מפני "כבוד הבריות", ואילו מצוות (מאיזה סוג) נדחות מפני "כבוד הבריות"?

מקור מס' 2 – תלמוד בבלי, שבת פא ע"ב

בעא מיניה רבה בר רב שילא מרב חסדא: מהו להעלותם אחריו לגג? א"ל גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה.

רש"י שם:

מהו להעלותם אחריו לגג – אם עלה שם לפנות מי חיישין לטירחא יתירתא או לא:
שדוחה את לא תעשה – דכתיב והתעלמת מהם פרט לזקן ואינו לפי כבודו, והכא נמי טלטול דרבנן אלאו דלא תסור אסמכוה רבנן ובמקום כבוד הבריות נדחה.

[הסבר:

רבה בר שילא שואל את רב חסדא אם לאדם שעלה לגג ביתו בשבת כדי להתפנות, מותר להעלות איתו אבנים חלקות שיוכל לקנח את עצמו בהן, אף על פי שפעולה זו אסורה משום טלטול. רב חסדא משיב שכבוד הבריות דוחה את הלאו של "לא תסור" שמכוחו חכמים אוסרים את הטלטול.]

שאלות לעיון ולהעמקה

- ← מהי הפגיעה ב"כבוד הבריות" שמובאת בגמרא במסכת שבת?
- ← האם יש הבדל בין ההגדרה של "כבוד הבריות" העולה מהסוגיה במסכת ברכות ובין ההגדרה של "כבוד הבריות" העולה מהסוגיה במסכת שבת?

מקור מס' 3 – תלמוד בבלי, עירובין מא ע"ב

בעו מיניה מרבה: הוצרך לנקביו מהו? אמר להם גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה

רש"י שם:

הוצרך לנקביו – זה שהוציאוהו נכרים מהו לצאת מד' אמותיו:
את לא תעשה שבתורה – לאו דלא תסור ותחומין נמי דרבנן.

[הסבר:

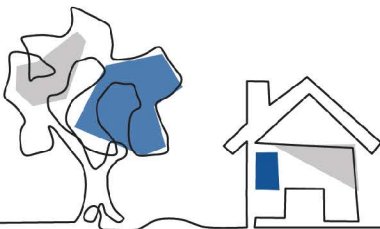
הגמרא עוסקת ביהודי שיצא מחוץ לתחום שבת שלא ברצונו (למשל: הוציאוהו גויים), וקובעת שבמקרה כזה הוא רשאי להתהלך רק ב-4 אמות שסביבו, אך אם הוא צריך להתפנות, מותר לו לצאת מגבול 4 אמות ולהגיע למקום מתאים, משום שכבוד הבריות דוחה את האיסור דרבנן של יציאה מתחום שבת.]

שאלה לעיון ולהעמקה

- ← האם הביטוי "כבוד הבריות" משמש במקרה זה במשמעות הדומה יותר למשמעות שבה הוא משמש בסוגיה במסכת ברכות (מקור מס' 1) או למשמעות שבה הוא משמש בסוגיה במסכת שבת (מקור מס' 2)?

מקור מס' 4 – תלמוד בבלי, ברכות כה ע"ב

ת"ר: כשחלה ר' אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו: רבינו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא. אמר להם: הזהרו בכבוד חבריכם... ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא.

מקור מס' 5 – תלמוד בבלי, יבמות סב ע"ב

אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה.

מקור מס' 6 – משנה, אבות ד, יב

רבי אלעזר בן שמוע אומר, יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים.

מקור מס' 7 – תלמוד בבלי, בבא מציעא נט ע"א

אמר ר"ש חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום רשב"י נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילכין פני חבריו ברבים... אמר ר' חלבו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו.

שאלה לעיון ולהעמקה

← עיינו במקורות 4-7. מה היחס של חז"ל העולה ממקורות אלו כלפי ערך "כבוד הבריות"?

מקור מס' 8 – פירוש רש"י לשמות כא, לו

"חמשה בקר" – אמר ר' יוחנן בן זכאי: חס המקום על כבודן של בריות. שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו – משלם חמישה, שה שנושאו על כתפו – משלם ארבעה, הואיל ונתבזה בו.

מקור מס' 9 – דברים כא, כב

"וכי יקיה באיש חטא משפט מנות והומת ותלית אותו על עץ: לא תליו נבלתו על העץ פי קבור תקברנו ביום ההוא פי קללת אלקים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה."

רש"י:

"כי קללת אלקים תלוי" – זלזולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו, וישראל הם בניו. משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה שר ואחד נתפס ללסטיות ונתלה. כל הרואה אותו אומר המלך תלוי.

שאלה לעיון ולהעמקה

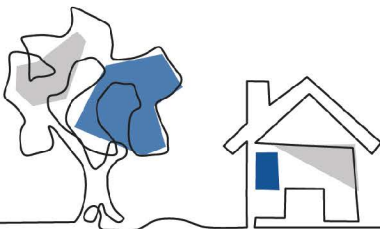
← עיינו במקורות 8-9. מהו החידוש שיש בשימוש בביטוי "כבוד הבריות" במקורות אלו?

מקור מס' 10 – תלמוד בבלי, מגילה כח ע"ב

שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה: במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא נתכבדתי בקלון חברי ולא עלתה על מטתי קללת חברי, וותרן בממוני הייתי. לא נתכבדתי בקלון חברי – כי הא דרב הונא דרי מרא אכתפיה, אתא רב חנא בר חנילאי וקא דרי מיניה. א"ל: אי רגילת דדרית במאתך – דרי, ואי לא, אתייקורי אנא בזילותא דידך – לא ניחא לי.

[הסבר:]

ר' נחוניא בן הקנה אומר שהאריך ימים מכיוון שהקפיד שלא להשיג כבוד על חשבון כבודם של אחרים. כדי להדגים את כוונתו מובא מעשה: רב הונא נשא על כתפו מעדר, ובא רב חנא ולקח אותו ממנו לשאת אותו עבורו (כדי לכבדו). אמר רב הונא לרב חנא: אם בעירך אתה נוהג להסתובב כשמעדר על כתפך, אתה יכול לקחת עבורי את המעדר; אבל אם אינך נוהג לעשות זאת, ונשיאת המעדר עלולה לפגוע בכבודך – איני רוצה לזכות בכבוד על חשבון הכבוד שלך.]

- ← האם אתם מכירים בחיי החברה שלכם מציאות שבה האחד מקבל כבוד על חשבון האחר?
- ← מה אפשר לעשות כדי למנוע מציאות כזו?

שלב שלישי

הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל עמד על כך שהמושג "כבוד הבריות" הוא שיקול שראוי להתחשב בו במנעד רחב של מצבים ואירועים שבהם אדם עלול לחוש שכבודו נפגע (אם כי מובן שאנשים שונים זה מזה: ייתכן שמצב מסוים יגרום לפגיעה באדם אחד, ואילו רעהו לא יראה סיבה להיפגע כלל; וכן ייתכנו דרגות שונות של פגיעה). ייחודו של המושג שהוא מקיף את כלל הבריות ולא רק את היהודים, ולפיכך אין תמה שהוא מוכר ונחשב ערך גם בתרבויות אחרות (אומנם בכינוי שונה מעט – "כבוד האדם"). הרב מבהיר שאומנם היהדות דואגת לכבוד האדם שנברא בצלם אלקים, ואולם חשוב לדייק ולזכור שלעומת הקב"ה, האדם אפסי. כדי לחדד רעיון זה הרב מביא מדרש.

מקור מס' 11 – מדרש ויקרא רבה, לד

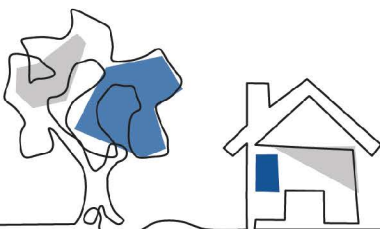
ד"א "וכי ימוך" הה"ד (משלי יא, יז): "גומל נפשו איש חסד" זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם. אמרו לו תלמידיו: ר' להיכן אתה הולך? אמר להם: לעשות מצוה. אמרו לו: וכי מה מצוה זו? אמר להן: לרחוץ בבית המרחץ. אמרו לו: וכי זו מצוה היא? אמר להם: הן. מה אם איקונין של מלכים שמעמידים אותו בבתי טרטיאות ובבתי קרקסאות, מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן והן מעלין לו מזונות, ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי מלכות, אני שנבראתי בצלם ובדמות, דכתיב (בראשית ב, ו): "כי בצלם אלקים עשה את האדם" – על אחת כמה וכמה.

ד"א "גומל נפשו איש חסד" זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם. אמרו לו תלמידיו: ר' להיכן אתה הולך? אמר להם: לגמול חסד עם הדין אכסניא בגו ביתא. אמרו לו: כל יום אית לך אכסניא? אמר להם: והדין נפשא עלובתה לאו אכסניא הוא בגו גופא יומא דין היא הכא למחר לית היא הכא.

הלל הזקן קורא לרחיצת הגוף "מצווה" מתוך ההבנה שהאדם הוא יציר כפיו של הקב"ה, "איקונין של מלכים" – "צלם אלקים", ועם זאת, את נפשו הוא מכנה "נפש עליבא" [=נפש עלובה], כי כך היא ביחס להדרת גאונו של הקב"ה. זהו היסוד של המשנה במסכת אבות (ג, יח):² "הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם, חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר (בראשית ט): 'כי בצלם אלקים עשה את האדם'".

הרב ליכטנשטיין מסביר כי הערך "כבוד הבריות" חשוב ומקיף (בני אדם וגם מצבים), ואכן יש מקרים שבהם קיום מצווה מסוימת נדחה משום שהוא עלול לפגוע בכבוד האדם, אבל חשוב שלא לצמצם את הלימוד רק למקרים מסוג זה. ערך זה חשוב בפני עצמו, ויש ללמוד אותו, לטפחו ולהתנהל על פיו בחיינו. אומנם בגמרא מוצגים מקרים שבהם מתרחשת 'התנגשות' בינו ובין ערכים אחרים, ומתוך העימות מתבררות גדולתו וחשיבותו, ועם זאת בחינת פסיקות שניתנו במרוצת הדורות מעלה שעל פי רוב, במקרים של 'התנגשות' מסוג זה, פוסקים נמנעו מ'להשתמש' בערך "כבוד הבריות" כיסוד להתרת איסורים. הרב משער כי הימנעות זו נבעה מהחשש ל"מדרון חלקלק" – מציאות שבה ההיתרים ילכו ויתרבו, שכן "כבוד הבריות" הוא מושג רחב שעשוי להיות רלוונטי במקרים רבים ומגוונים; ואם נפתח ונרחיב את השימוש בכלל "גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה" יש חשש גדול שגדרים רבים יפוצצו, שכן תמיד יהיה אפשר לטעון ש"מישהו עלול להיפגע", "זה לא מכובד" וכו'.

1 שיעור שסוכם והובא ע"י הרב אלעד הכהן בתוך "מחניים".

דוגמה לזהירות הרבה שנקטו פוסקים גם כאשר התירו איסור בהתבססם על הכלל, אפשר לראות בתשובה מפורסמת של הרמ"א³: "א נשאל לגבי מקרה של כלה שהייתה אמורה להינשא ביום שישי, ובשל ויכוחים, החופה נדחתה וכבר נכנסה השבת. עריכת חופה בשבת כרוכה בהכרח באיסור דרבנן, ומצד שני – אם לא תיערך החופה, תיפגע הכלה מאוד. הרמ"א התיר לערוך את החופה, למרות האיסור, אבל כשנימק את ההיתר לא הסתפק בכלל "גדול כבוד הבריות" לבדו, אלא צירף אליו נימוקים נוספים שעליהם התבסס. בשל החשש שמא הישענות על הכלל לבדו תביא בעקבותיה שימוש לא נכון בו והיתרים שאינם מוצדקים ואינם רצויים, הוא תמך את ההיתר בכמה נימוקים, ו"כבוד הבריות" היה אחד מהם אך לא הנימוק היחיד.

הזהירות והשמרנות צמצמו מאוד פסיקות של היתרים המבוססים על הכלל, ואכן בגמרא מובאים מקרים אחדים שבהם נעשה בו שימוש, ומאז – המקרים שבהם פוסקים קבעו היתר שמבוסס על הכלל הזה מעטים ביותר. המציאות שנוצרה עלולה לפגום בערך "כבוד הבריות": מתוך שחוששים להשתמש בו במקרים שבהם הוא 'מתנגש' בערך אחר, חוששים להשתמש בו גם במקרים שבהם הוא איננו 'מתנגש' עם ההלכה כלל. חשוב להבין שזהירות זו כנראה הכרחית, ועם זאת, אין היא מפחיתה מחשיבותו של הערך עצמו, ואדרבה עלינו להשתדל ככל האפשר להנכיחו בהליכות חיינו, בוודאי ובוודאי במקרים שהוא עומד לעצמו ואיננו 'מתנגש' בשום עיקרון הלכתי (אפשר להזכיר בהקשר זה שהרב ליכטנשטיין זצ"ל והרב עמיטל זצ"ל שימשו יחד כראשי ישיבה, והקפידו מאוד לנהוג כבוד זה בזה).

על פי הרב עמיטל היה שגור מעשה שבו ראה יסוד ללימוד התורה:

בעל התניא התגורר במשך תקופה מסוימת עם נכדו ה"צמח צדק" באותה דירה. באחד הימים ישב בעל התניא ללמוד (כמנהגו), ובחדר הסמוך ישב ולמד נכדו. לפתע נשמע מן החדר השלישי קול בכי – בכיו של בנו התינוק של ה"צמח צדק". אבי התינוק היה שקוע בלימודו ולא שמע את הבכי. ניגש בעל התניא אל התינוק, הרגיע אותו, ולאחר שהתינוק נרגע, פנה אל נכדו ואמר לו: "אם לומדים תורה ולא שומעים את בכיו של תינוק – משהו בלימוד פגום".

שלב רביעי

שלב זה ייוחד לפעולה ליישום הנלמד ולסיכום.

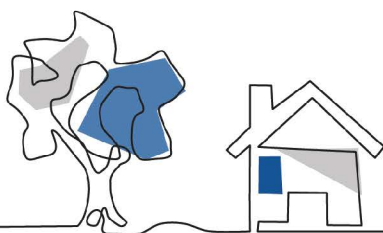
הכיתה תתחלק לקבוצות (בלמידה מרחוק 'תתכנס' כל קבוצה ב'חדר זום' משלה). כל קבוצה תכין כרזה שעליה יתנוסס משפט קצר וקליט שיעודד ויחזק את השמירה על ערך "כבוד הבריות". את הכרזות נתלה על קירות הכיתה (ובלמידה מרחוק – על מסך המחשב).

יישום ברמה גבוהה יותר: התלמידים ישבו בקבוצות ויציעו הצעות ליישום מעשי ונתנית מקום לערך "כבוד הבריות" בכיתה ובבית הספר.

סיכום

ראינו שהערך "כבוד הבריות" חשוב מאוד, ובמקרים מסוימים הוא משמש שיקול להתיר איסורים (כוחו רב מכוח האיסור). במקרים שבהם הוא איננו 'מתנגש' עם שום ערך או איסור – בוודאי יש חשיבות גדולה להקפדה על כבוד לכל אדם.

חידדנו את המקום שהערך הזה תופס בתחומים שונים של חיינו, ומתוך כך נוכל להסיק עד כמה חשוב להתנהל לאורו ולחפש דרכים ורעיונות ליישומו בחיינו.

נספח – דף מקורות

(מקורות נוספים על המקורות שבגוף היחידה)

מקור מס' 12 – רמב"ם הלכות הנוכה פרק ד הלכה יד

היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום.

מקור מס' 13 – רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כד

הלכה ט

וכן יש לו [לדיין] לכפות ידים ורגלים ולאסור בבית האסורים ולדחוף ולסחוב על הארץ, שנאמר: "הן למות הן לשרושי הן לענש נכסין ולאסורין" (עזרא ז', כ"ו).

הלכה י

כל אלו הדברים לפי מה שיראה הדיין שזה ראוי לכך ושהשעה צריכה. ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ואל יהיה כבוד הבריות קל בעיניו, שהרי הוא דוחה את לא תעשה של דבריהם וכל שכן כבוד בני אברהם יצחק ויעקב המחזיקין בתורת האמת שיהיה זהיר שלא יהרס כבודם אלא להוסיף בכבוד המקום בלבד. שכל המבזה את התורה, גופו מחולל על הבריות. והמכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות. ואין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה.

מקור מס' 14 – תלמוד בבלי, בבא מציעא ל"ע"א

מצא שק או קופה [וכל דבר] שאין דרכו ליטול הרי זה לא יטול.

מנהגי מילי דת"ר (דברים כב, א) והתעלמות פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם. הא כיצד? היה כהן והיא בבית הקברות או שהיה זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חברו, לכך נאמר והתעלמת מהם.

מקור מס' 15 – משנה, אבות ג, יח

הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם.

חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר (בראשית ט): כי בצלם אלקים עשה את האדם.

מקור מס' 16 – ספר ליקוטי מוהר"ן, מהדורה בתרא סימן עא

פי כבוד הוא תקון העולם, פי כל העולם נברא בשביל הכבוד, כמו שכתוב (ישעיה מ"ג): "לכבודי בראתיו" וכו' (יומא לח), הינו בשביל כבוד השם יתברך. פי יש כבוד פרטי לכל מאמר ומאמר של העשרה מאמרות שבהם נברא העולם, אשר בשביל אותו הכבוד היה זה המאמר, שעל ידו נברא חלק פלוני מהבריאה. נמצא שכל מאמר ומאמר יש לו כבוד מיוחד, שבשביל זה הכבוד היה אותו המאמר. פי זה המאמר, שבו נברא חלק פלוני מהבריאה, היה בשביל כבוד זה, כדי שיגיע כבוד זה להשם יתברך, וכן מאמר אחר, שבו נברא חלק אחר מהבריאה, היה בשביל כבוד אחר, שיגיע אותו הכבוד להשם יתברך, וכן כל המאמרות, כלם היו רק בשביל כבוד השם יתברך, אשר בשביל זה נברא העולם כנ"ל.

